

Jelles weekdieper *das*

Je ziet de das bijna nooit, overdag zit hij in zijn burcht

Dassenhaar is het geschiktste materiaal voor de perfecte scheerkwast. FOTO COLOURBOX

○oit was de das (*Meles meles*) vrijwel uit ons land verdwenen. Er leefden nog enkele verdwaalde exemplaren in de buurt van Nijmegen en op landgoed Einde Gooi bezuiden Hilversum, maar dat was het zo'n beetje. De Vereniging Das & Boom (tegenwoordig een stichting) ontfermde zich over de soort en dat resulteerde in een beschermingsplan en herintroducties.

Het succes daarvan, dat vergelijkbaar is met het succes van de herintroducties van bevers en otters, heeft ertoe geleid dat er tegenwoordig weer ettelijke duizenden dassen in ons land voorkomen, tot in Friesland toe. Je ziet ze echter zelden, want de dieren zijn in de schemering actief; je moet dus bij nacht en ontij je bed uit om ze te kunnen waarnemen.

De grootste vijand van de das is vermoedelijk de automobiel

Overdag verblijven ze in hun ondergrondse holenstelsel, de dassenburcht. Dassen zijn de grootste in ons land levende marterachtigen en dus familie van marters, otters, nertsen, wezels en hermelijnen. Het zijn roofdieren maar ze hebben zich aan een omnivoor dieet aangepast. Ze eten vooral regenwormen, maar daarnaast van alles en nog wat: noten, eikels, paddenstoelen, slakken, muizen knaagdieren, keverlarven, eieren. Hun knobbelgebit lijkt op dat van andere alleseters zoals beren en varkens.

Tussen das en mens heerst vanouds een zekere haat-liefdeverhouding. Dassen werden (en worden helaas nog steeds) bejaagd en verdelgd. Daar kunnen meerdere redenen aan ten grondslag liggen. In Engeland verdenkt men dassen van het verspreiden van rundertuberculose, en hoewel veeboe-

ren met hun veetransporten de ziekte vooral zelf verspreiden, is het reden om dassen fanatiek te bestrijden.

Een andere reden is dat het haar van dassen het geschiktste materiaal is om scheerkwasten van te maken. In het Frans zijn de woorden voor das en voor scheerkwast hetzelfde: *blaireau*; het kan maar beter duidelijk zijn. Een echte dassenharen scheerkwast kost al snel tussen de 50 en 300 euro. Maar ook los van runderziekten en scheergerei heeft de das het zwaar.

De grootste vijand van de das is vermoedelijk de automobiel. Dassen zijn slome zoogdieren, ze scharrelen traag door hun leefomgeving, met als gevolg dat naar schatting een vijfde van alle dieren jaarlijks wordt doodgereden in het verkeer. Er worden hier en daar wel dassentunnels aangelegd maar verkeersslachtoffers zijn helaas geen zeldzaamheid.

En dan stoort menigeen zich aan hun graaflust. Zolang ze ergens midden in het bos hun burcht aanleggen is het nog tot daar aan toe, maar zo strategisch denken dassen niet. Een dassenfamilie bij het Friese Molkwerum legde deze week het treinverkeer tussen Workum en Stavoren stil. De dieren hebben hun burcht onder de spoorbaan aangelegd en de omvang van het holenstelsel is dusdanig fors dat Proraail een spoorverzakking vreest.

Terwijl ik deze regels tik, staat op de website van de spoorwegen de mededeling dat er tot zeker maandag 20 maart geen treinen rijden, met als oorzaak 'defect spoor'. Het zal niet eenvoudig zijn de dassen te verledigen tot vertrek; ze zijn wettelijk beschermd en bovendien zijn er rond deze tijd jongen in de burcht aanwezig. De Friese treinstremming is een bijkomend nadeel van het enorme succes van de dassenbescherming.

Jelle Reumer is paleontoloog

tekst Louël de Jong
foto's Maartje Geels

De bollenvelden tussen Hillegom en Lisse liggen er verlaten bij. Stro en plastic bedekken de landerijen om de bollen te beschermen tegen vrieskou. Maar kom in april nog eens terug, dan gloren hier rijen kleurige narcissen, tulpen en hyacinten. Dit is het hart van de Bollenstreek. Nog altijd. Ondanks dat bloembollen tegenwoordig ook in de kop van Noord-Holland, Drenthe en de Flevopolder worden geteeld.

Zelfs in het Zuid-Amerikaanse Chili zijn bollenvelden. Maar de handel gaat via Nederland en de meeste exporteurs zitten nog altijd in Hillegom en Lisse. Ook hier sinds 1860: de Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur (KAVB) die onder meer onderzoek doet naar ziekten en verduurzaming van de bloembollenteelt.

Dat juist deze kuststrook tussen Haarlem en Leiden het centrum werd, komt door de bodem. "Bloembollen groeien hier zo goed vanwege de kalkhoudende, schrale zandgrond. Ook is het waterdoorlatend, met name tulpen houden niet van nat. En de koele zeelucht speelt een rol. Tulpen zijn oorspronkelijk bergbloemen uit het hoge Pamirgebergte in Centraal-Azië. Met Turkse volkeren zijn de tulpenbollen meegekomen naar het Westen", vertelt Henk Looijesteijn.

Looijesteijn is historicus en zoon van een bloembollenkweker. Samen met conservator Annemarie Vels Heijn schreef hij het boek dat hoort bij de tentoonstelling *Tulpenkoorts - Het Ware Verhaal* in Museum de Zwarte Tulp. Vels Heijn heeft vanwege de tentoonstelling een paar kratten met bijzondere tulpensoorten gekregen van een kweker, en is nu benieuwd naar de tulpen die straks opkomen. Hiermee zijn we meteen bij de betovering van de tulp: je weet nooit precies wat er uit de grond komt. "Lefebber zei het al: Moeder Natuur bepaalt uiteindelijk", zegt de conservator.

Binnen op zolder is de werkkamer van D.W. Lefebber nagebootst. Een icoon in het bloembollenvak, geboren in Lisse in 1894. Hij reisde de wereld over om Hollandse bloembollen te verkopen, een avontuurlijke bedoening in die tijd. Beroemd veredelaar werd hij, vooral op het gebied van tulpenkruisingen. De rode 'Madame Lefebber' is een van de bekendste van de Fosteriana tulpensoort.

Botanische revolutie

Een stap verder terug in de tijd. In de zestiende eeuw namen Europese vloten planten mee van hun eerste

ontdekkingsreizen. Dat waren aardappelen en tomaten, maar ook exotische sierplanten. Hierdoor groeide de belangstelling en ontstond een botanische revolutie: niet alleen medici en apothekers waren geïnteresseerd in planten vanwege de heilzame werking, ook botanici stonden vooraan bij het binnenvaren van de schepen.

Universiteiten legden plantentuin aan, in Leiden stond arts en botanicus Carolus Clusius (1526-1609) aan het hoofd van de hortus botanicus. Zijn passie was enorm. Van zeliëden kreeg hij planten uit andere werelddelen om te bestuderen, van een bevriende diplomaat in het Ottomaanse Rijk een onbekende bloemssoort. Het was een tulp. In de Leidse Hortus kweekte hij hiermee de eerste grote tulpencollecties van Europa. Maar hij was wetenschapper, geen handelaar.

De bollenteelt en -handel ontstonden vooral in Haarlem. Vanwege die geschikte zandgrond én het aanwezige geld dankzij de bloeiende laken- en bierindustrie. Looijesteijn: "In eerste instantie was het bezitten van tulpen een hobby van hen die het konden betalen. Zoals ze ook exotische schelpen, porselein en edelstenen verzamelden. Zo ontstond de handel in tulpen en werd het interessant om bollenkweker te worden. Een van de eerste bollenkwekers was een voormalig tuinman van zo'n rijke verzamelaar."

De bloem - met name de bijzondere, gevlekte soorten - werd zo gewild dat het 'koortsachtig' werd. Prijzen werden opgestuwd, men sprak in latere tijden van een 'tulpenmanie'. Voorbeeld: in Haarlem steeg een pond Switser tulpen van 125 gulden op 31 december 1636 naar 1500 gulden op 3 februari 1637. Vlak hierna implodeerde de handel en stopte de hausse abrupt.

De eerste bubbel

Het wordt gezien als de eerste speculatiegolf, een bubbel, in de wereldgeschiedenis. "Over deze periode lees je de wildste verhalen. Dat handelen uit wanhoop in de gracht sprongen en over dramatische faillissementen. Maar de waarheid is minder extreem. Ik las het boek *Tulpenmania* van de Amerikaanse schrijfster Anne Goldcar. Zij heeft wonderbaarlijk historisch onderzoek gedaan en is tot de conclusie gekomen dat er geen sprake was van een manie of gekte."

Ja er was een bubbel, ja er was veel speculatie. Het is dan ook een uitzonderlijke handel: je koopt iets dat nog in de grond zit en pas in juni, na het rooien, krijg je het in handen. Hoe komen de bollen uit de grond? Hoeveel zijn het er? De bollen zijn vaak al doorverkocht. Dat gevoel van onzekerheid droeg bij aan de bubbel. "Maar hoge verkopen werden geannuleerd, velen gingen helemaal niet failliet. Daarom heet de tentoonstelling ook *Tulpenkoorts*. Het was een koortsstuip die weer verdween, geen gekte. De handel herpakte zich na een tijdje."

Als vanaf de achttiende eeuw de Engelse, meer natuurlijke tuinen geliefd worden, breidt de bollenteelt zich verder uit. Dan ontstaan de bollenvelden en verschijnen de gewone tulpensoorten in de gewone tuinen en in vazen op tafel.

In de bloeiende bollenvelden is de

De veelheid aan kleuren en soorten is een van de redenen dat tulpen al lang zo populair zijn. Links: tulpenbollen op sterk water. Rechts: tulpenbloemen in verschillende kleuren en soorten.

Tulpenkoorts

De tentoonstelling *Tulpenkoorts – Het ware verhaal* laat een ander licht schijnen op de zeventiende-eeuwse tulpengekte. Maar toch: hoe kan zo'n bloembol zoveel teweegbrengen?

De heroïsche reis van de tulp

ziektezoeker sinds oudsher een bekende verschijning. Met gebogen rug speurt de specialist zieke tulpen, hyacinten en narcissen op om eruit te halen. Van gezonde tulpen worden na drie tot vier weken de bloemen eraf gesneden, de bol met loof blijft in de grond. Zo kunnen moederbollen zichzelf klonen en kleinere bolletjes, klisters, aanmaken. In volgende jaren kunnen die uitgroeien tot volwaardige tulpenbollen. Dat is de winst voor de kweker, en een oud proces.

Looijestein: "Op andere vlakken is de bollenteelt wel wat aan het veranderen. Toen ik jong was en mijn vader hielp, begin jaren zeventig op ons land in de Anna Paulownapolder, werden veel gewasbeschermingsmiddelen gebruikt. Dat probeert men al decennia terug te brengen. Vroeger hoorde ik geen kikkers rond onze stolpboerderij, nu wel. Ik ben geen expert, en natuurorganisaties zijn kritisch, maar een van de dingen die men al jaren doet is tulpenbollen proberen te kweken die minder kwetsbaar zijn voor schimmels en ziekten. Dat gebeurt op grote schaal, maar ook door bollenkwekers zelf, in hun eigen, eenvoudige laboratoria."

Een grootschalige, milieuvriendelijke bollenteelt vraagt om onderzoek en aanpassingen. Het is lastig, tulpen zijn kwetsbaar, maar er zit beweging in, merkt Looijestein. Werden vroeger bestrijdingsmiddelen gebruikt om aaltjes tegen te gaan, nu worden stukken land eens in de paar jaar onderwater gezet om de microscopisch kleine wormpjes te doden die de bollen aanvreten.

De tulp is ook modegevoelig, een andere vorm van kwetsbaarheid. "Je

kunt niet eindeloos eenzelfde tulp telen. Op een gegeven moment willen mensen die ene kleur niet meer. Maar het duurt een aantal jaar voor een nieuw geteelde tulp bewezen stabiel is en verhandeld mag worden."

Wat nog te zeggen over de toch wel heroïsche reis van de tulp? Die begon in het hooggebergte en werd via het Ottomaanse Rijk, Europese botanische tuinen, gazons van Haarlemse villa's en volle bollenvelden langs de kust ons visitekaartje. "Dat de tulp enerzijds veel gewoner is geworden en anderzijds al sinds 1800 een van de geliefdste bolbloemen is. Dat is natuurlijk bijzonder en komt vooral door de vele variëteiten", zegt Looijestein.

"Verder zie ik zelf ook stoffige schuren voor me als ik denk aan de tulp. Dat komt door alle zomers waarin ik op het land hielp. 's Avonds in bed hoorde ik nog de sorteermachine, doef, doef, doef, en zag ik voor mijn geestesoog nog de bollen opspringen. Met het schrijven van dit boek werd mij de bijzonderheid van de tulp duidelijk."

Op de tentoonstelling wordt in hoofdstukken over de Tulpenkoorts verteld met een prentenkabinet, rekwisieten en het verhaal in beeld. Vels Heijn: "Het is dus geen verhaal van wilde hysterie en gekte. Maar ik denk dat wat wij vertellen net zo leuk is. Het blijft fascinerend: zo'n tulp, wat is dat nou? Hoe kan zo'n bloembol zoveel teweegbrengen?"

Tulpenkoorts – Het Ware verhaal is te zien van 18 maart t/m 27 augustus in Museum de Zwarte Tulp, museumdezwartetulp.nl

Henk Looijestein en Annemarie Vels Heijn maakten voor het tulpenmuseum in Lisse een tentoonstelling over de tulpenkoorts.